

BÜYÜK TÜRKMEN ŞAİRİ MOLLA NEFES

Metin DEMİRÇİ*

Geliş Tarihi: Ocak, 2017

Kabul Tarihi: Şubat, 2017

Öz

19. asır Türkmen şiirinin önemli isimlerinden Molla Nefes, hakkında çok az bilgi bulunan, Türkiye’de henüz yeteri kadar akademik araştırmalar yapılmayan ediplerdendir. Satır aralarında kalmış belli bilgilerden başka üzerine derinlemesine araştırma ve inceleme yapılması sadece Türkmen edebiyatında yeri ve öneminin tespit edilmesi için değil 19. asır genel Türk edebiyatının değerini ortaya koyma adına da önemli veriler ortaya koyacaktır. Türkmen edebiyatının aşk mülkünün sultanını tanıtmaya adına bu çalışma ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada Aşirov’un ve Asker’in yayınlarından hareketle şairin hayatı, onunla ilgili yapılan çalışmalar verilmiştir. Ulaşılan başka kaynaklar ayrıca gösterilmiştir. Burada Türkiye dışı yayınların bazıları Aşirov’un yayınında geçen kaynaklardır. Verilen bilgiler, Aşirov ve Asker’in yayınlarından Azerbaycan ve Türkmen Türkçesiyle hazırlanan yayınlardan aktarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Molla Nefes, Tanrıverdi, Türkmen edebiyatı.

GREAT TURKMEN POET MOLLA NEFES

Abstract

Molla Nefes, one of the important figures of 19th century Turkmen poem, is one of the literary characters about whose life too little information is known and upon whom sufficient academic studies have not been done yet especially in Turkey. Doing in-depth research and examination upon him apart from certain information hidden between the lines shall reveal important data not only in establishing his place and importance in Turkmen literature but also in revealing the value of the 19th century general Turkish literature. The present study has appeared and been done so as to introduce this “sultan of the love property” of the Turkmen literature. The studies having been done about the poet and his life have been included into the present study, with reference to the publications of Ashirov and Asker. Other resources reached have also been shown. In the present study, the study of Ashirov and Asker were available. Here the publications shown as out-of-Turkey are not the publications reached but the publications available in the publication of Ashirov. Thus, the information given has been transferred from the publications prepared by us in Azerbaijani Turkish and Turkmen Turkish by taking advantage of the publications of Ashirov and Asker.

Keywords: Molla Nefes, Tanrıverdi, Turkmen literature.

* Yrd. Doç. Dr.; K.Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, mtndmrci@myinet.com.

Giriş

19. asır Türkmen şiirinin önemli isimlerinden Molla Nefes, hayatı hakkında çok az bilgiye sahip olunan, özellikle Türkiye’de henüz üzerinde akademik araştırmaların yapılmadığı edebi şahsiyetlerdendir. Satır aralarında kalmış belli bilgilerden başka üzerine derinlemesine araştırma ve inceleme yapılması onun sadece Türkmen edebiyatında yeri ve öneminin tespit edilmesi için değil, aynı zamanda 19. asır genel Türk edebiyatının değerini ortaya çıkarma adına da önemli veriler ortaya koyacaktır.

Bu maksatla genel bir literatür taraması yapıldığında Molla Nefes, şiirleri, edipliği üzerine Türkiye’de Gökçegözoğlu (2015), Gökçimen (2010), Kaya (2010) tarafından hazırlanan bazı makale veya bildirilerin olduğu görülmektedir.

Aylık Edebiyat dergisi Kardeş Kalemler’de Ramiz Asker tarafından yazılan tanıtıcı yazılar ve şiirleri üzerine değerlendirmeler belki bu açığı kapama adına önemli bir görev üstlenmektedir. Azerbaycan edebiyatında Aşirov’un izni ile ve onun yayınından hareketle hazırlanan 2010 yılında yapılan yayın bu açıdan önemlidir. Yine Kardeş Kalemler’in 39. sayısında Molla Nefes’le ilgili zaman zaman çıkan birbiriyle örtüşen, birbirini destekleyici, tamamlayıcı yazılar da bu büyük Türkmen şairini tanımada ve sevmeye önemli katkılar sunmaktadır.

Türkmen edebiyatının ‘aşk mülkünün şahı’ nı tanıtmaya adına bu çalışma ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada şairin hayatı, onunla ilgili yapılan çalışmalar, yayınlar Aşirov’un ve Asker’in yayınlarından hareketle verilmiştir. Ulaşılan başka kaynaklar da ayrıca gösterilmiştir. Bu çalışmada Aşirov’un ve Asker’in çalışması elde bulunmaktaydı. Burada Türkiye dışı olarak gösterilen eserler, ulaşılan kaynaklar olmayıp Aşirov’un çalışmasında geçen yayınlardır. Dolayısıyla verilen bilgiler, Aşirov ve Asker’in yayınlarından tarafımızdan Azerbaycan Türkçesiyle ve Türkmen Türkçesiyle hazırlanan yayınlardan aktarılmıştır. Molla Nefes’in şiirlerini Asker, Azerbaycan Türkçesine aktarmıştır. Asker’in çalışmasından faydalanırken bu çalışmada, Asker’in Molla Nefes’in şiirleriyle ilgili değerlendirmeler alınmış, ancak bu şiirler Aşirov’un çalışmasından Türkmen Türkçesiyle verilmiştir.

Molla Nefes’in Hayatı

Türkmenistan Cumhurbaşkanı Gurbangulu Berdimuhamedov’un: *"Nurmuhammed Andelip, Devletmehmet Azadi, Mahdumkulu Feraki, Mehmetveli Kemine, Molla Nefes gibi yüzlerce alimlerimiz, müdriklerimiz, şairlerimiz, geride sönmez iz bıraktılar, ilim ve edebiyat dünyasında büyük şöhrete sahip oldular. Kalbimizde, hatırimızda "Aşk mülkünün şahı" hükmünde baki yer tutan Molla Nefes beşer duygularının hakiki terennümcüsüdür, insan*

kalbine, insan yüreğine ilaç olan bir şairdir." şeklinde değindiği Molla Nefes Türkmen edebiyatının 19. yüzyılda yaşamış önemli isimlerindedir.

Türkmen edebiyatının büyük kişilerinden "Andelip, Azadi, Mahdumkulu, Mağrufi, Ke-mine, Talibi, Kâtibi, Seyidi, Zelili" gibi büyük söz ustaları ile aynı safta yer alan Molla Nefes XIX. asır Türkmen şiir dünyası tarihine parlak istidadı ile dahil olmuştur. Onun birbirinden gü-zel, kafiyeli, koşma ve muhammesleri, ictimai-siyasi içerikli şiirleri, destanları yıllardan beri Türkmen halkının zevkini okşamaktadır, ona milli şuur aşılacaktır, genç nesilleri milli ruhla terbiye etmektedir (Asker, 2010: 3).

Molla Nefes'in hayatı hakkında malumat oldukça azdır. Şair, 1810'da Marıda (Merv) Teke Türkmenlerinin mensubu olarak dünyaya gelmiştir, başka bir malumata göre, Toktamış tayfasına mensub Kadirverdi adlı bir tüccarın ailesinde dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Devrinin belli adamlarından olan Kadirverdi aynı zamanda mollalıkla meşgul olmuş, çocuklara ders de vermiştir. Onun Ağacık Bahşi, Ödekverdi, Hakverdi ve Molla Nefes adlı dört oğlu olmuştur. Mütihazsıların fikrinde, Molla Nefes şairin lakabıdır, onun gerçek adı Tanrıverdi'dir. Çünkü Hive'de tahsil aldığı zaman muallimlerinin onu bu adla çağırıldığı hakkında malumatı, vaktiyle şairin kendi torunu vermiştir. Molla Nefes'in büyük kardeşi Ağacık Bahşi de saza söze bağlanmış, devrinin tanınmış sanatkârlarındandır (Asker, 2010: 4; Aşirov, 2010: 5).

Hudaverdi Berkeliyev'in söylediklerine göre Ödekverdi'nin Molla Eyerçi isimli oğlu olmuştur ve Molla Nefes'in babası Kadirverdi'nin ismi verilmiştir. Hakverdi'nin ise Meşrep isimli oğlu olmuştur. Molla Nefes'in Molla Resul ve Muhammetrahim isminde iki oğlu olmuştur. Molla Resul'ün ise Molla Nefes ve Amancan isminde iki oğlu olmuştur. Molla Nefes'le ilgili bu ilk bilgiler Hocalı Molla tarafından Samoyloviç'e gönderilen bilgilerdir ve Elyazmaları Enstitüsündeki 2121 numaralı kısımda muhafaza edilen, halktan toplanarak alınıp kaydedilen bilgilerle örtüşmektedir. Bu derleme bilgiler ise Yazmurat Nuriyev tarafından Marı vilaveti Murgap civarında yaşayan Hudaverdi Berkeliyev'den alınmıştır. Bu bilgilerde Molla Nefes'in babası da okumuş bir kişidir ve Molla Nefes'i Buhara'ya okumaya göndermiştir. Nazar Kürreyev'in Marı civarında Molla Nefes'in torununun çocuğundan aldığı bilgide de Molla Nefes'in iki oğlu aynen verilmektedir (Aşirov, 2010: 6-7).

Molla Nefes ilk tahsilini evde babasından, daha sonra Merv'in meşhur eğitimcilerinden olan Molla Mehmet Salih'ten almıştır. Tabii ki, mollahane tahsili onu tatmin etmemiştir. Büyük fitri istidada ve derin zekaya sahip olan Molla Nefes mükemmel medrese tahsili almak arzusunu babasına bildirmiştir. Oğlunun parlak yeteneğini ve okumaya olan sonsuz marakını gören Molla Kadirverdi onu Buhara'ya göndermiştir. Genç şair, bu şehirdeki medresede tanınmış alimlerden ders almış, Türk (Çağatay), Arap ve fars dilleri ile birlikte aynı devirde tedris olunan ilimleri, bu

cümleden ilahiyat (Kuran, fıkıh, tefsir), riyaziyat, hesap, hendese, nücüm, kimya, dil, edebiyat, tarih, coğrafya alanında derin bilgiler elde etmiştir. Molla Nefes daha sonra muallimlerinin tavsiyesi ile aynı devrin en büyük medeniyet ve ilim merkezlerinden biri, Harezmi hanlığının payitahtı Hive şehrine giderek oradaki medreseye girmiştir (Asker, 2010: 4; Aşirov, 2010: 7).

Edebiyata hususi ilgi duyan Molla Nefes, Buhara'da ve Hive'de klasik Şark şiirinin Hoca Ahmet Yesevi, Fuzuli, Nesimi, Nevayi, Yunus Emre, Nizami, Sadi, Hafız, Cami gibi önemli isimlerinin eserlerini, Türkmen şairlerinden Andelip'in, Azadi'nin ve Mahdumkulu'nun şiirlerini, şifahi halk edebiyatını, destan ve nakillerini dikkatle öğrenmiş, edebiyat nazariyesini, bedii ifade vasıtalarını, edebi türlerini, Şark poetik sistemini mükemmel şekilde benimsemiş, ilk eserlerini de burada yazmaya başlamıştır (Asker, 2010: 4).

Tahsilini bitirdikten sonra Molla Nefes, kendi yurduna dönmüş, burada aile kurmuştur. Şiirlerinden anlaşıldığına göre, o, Durduhal adlı bir kıza âşık olmuş, lakin ona kavuşamamıştır. Şair ilk sevgilisini ömrü boyu unutmamış, onu daima hatırlamış, bazı şiirlerinde ise adını zikretmiştir (Asker, 2010: 5):

Nepes diyir, bir ýara bilim baglar men,

Arıp özüm dost düşmanı saglar men,

Ta ölinçäm Durduhal diýp aglar men,

Gözlerimden dolup aksın çay indi. (Aşirov, 2010: 92)

Şairin Molla Resul ve Molla Rahim adlı iki oğlu olmuştur. Molla Nefes'in neslini 1940'lı yılların sonuna kadar izlemek mümkün olsa da, ikinci dünya savaşı yıllarında ortaya çıkan açlık ve kıtlık, aynı yıllarda bölgede baş gösteren çeşitli hastalıklar neticesinde vefat ettiği tahmin edilmektedir (Asker, 2010: 5).

Molla Nefes, henüz çocukken, zekâsı ve kavrama yeteneğiyle kardeşleri ve akranları arasında sıvrılmıştır. Babası Kadirberdi, gelecekteki şairin eğitim ve öğretimine özellikle dikkat etmiştir. Köy mektebinde okutulan derslerden başka, kendisi bizzat ilgilenip, Molla Nefes'in dünya görüşünün olgunlaşmasına büyük katkıda bulunmuştur. O zamanlar Türkistan'daki en seçkin medreselerinin biri kabul edilen Buhara medresesinde öğretimine devam edip bir süre Özbekler arasında yaşamıştır. Şiirlerinde karşılaşılan bazı Özbekçe kelimeler bu öğrencilik sürecinin hatırasıdır. Şair, medreseyi tamamlayıp memleketi Merv'e döndükten sonra, kendisini halkına adamıştır. Memleketindeki çocukların okutulması ve içinde yetiştiği sosyal çevrenin dini hizmetlerinin yerine getirilmesi gibi hususlarla meşgul olmuştur. Esasen, şairin adına eklenmiş 'molla' sıfatı onun ilmini ilgililerle paylaşmasından ileri gelmektedir. Molla Nefes,

Türkmenler arasında 'Aşk Mülkünün Şahı' olarak tanınmaktadır. O, bu lakabı hak etmiş bir şairdir. Çünkü eserlerinin büyük kısmı insanın tabii duygusu olan sevgiden bahsetmektedir. (<http://www.yagmurdergisi.com.tr/archives/konu/19-asir-turkmen-sairi-mollanepes>).

Molla Nefes'in ölüm tarihiyle ilgili ilk bilgiyi 1922'de Türkmeneli dergisinde Allagulu Karahanov vermektedir. Teke Türkmenlerinin Marı'daki Toktamış Tayfasından Yazı Yusuf civarından olduğunu belirttiği Molla Nefes'in 50-60 yıl önce vefat ettiğini yazmaktadır (Karahanov, 1922: 39). Molla Nefes'le ilgili ilk çalışmaları yapan Ahundov Gürgenli de şairin tahminen 1810'larda doğduğunu, ancak ölüm tarihinin belli olmadığını belirtmektedir (Gürgenli, 1939: 27; 1940: 6). Garriyev ise halkın rivayetine göre tahminen 1810'da doğduğunu ve 1860'ta vefat ettiğini (Garriyev, 1947: 6); Şamuradov 1810'da Saragt'ta doğduğunu, 1862'de Marı'da vefat ettiğini (Şamuradov, 1955: 3); Aşırov 1862'de değil de tahminen 1875'te vefat ettiğini belirtmektedir (Aşırov, 2010: 10). Büyük söz ustasının tevellüt ve vefat tarihleri ile ilgili mübaheseler bugün de devam etmektedir. Resmî edebiyat kayıtlarında Molla Nefes'in doğum tarihi olarak 1810, ölüm tarihi olarak 1862 kabul edilmiştir (Asker, 2010: 5).

Sanatkârın ölüm yılı da tam bilinmemektedir. Bu hususta birbirinden keskin şekilde farklı fikirler var. Bazı araştırmacılar onun 1860'lı yılların ortalarında, bazıları ise 1872'de vefat ettiğini yazmaktadır. Şair şiirlerinin birinde altmış yaşını doldurduğunu ifade etmektedir (Asker, 2010: 5):

Ýaşın altmışga ýetipdir, nowça çaglardan geçip,

Şer işge baş goýar sen, käri-rehmetden geçip,

Gahr-ı hakdan gorkuban, her günde göz ýaşın saçıp,

Her säherler "hüw" diýip, wahdat şerabından içip,

Meşreb ü Mansur kibi messana bolsañ waktıdır (Aşırov, 2010: 255).

Türkmen halkı kendi büyük evladının 200 yıllık kutlamasına ciddi şekilde hazırlanmıştır. Bağımsız Türkmenistan'da bu tür kutlamalar yapmak hoş bir anane hâlini almıştır. Yıl boyu ülkede Molla Nefes'in doğumunun 200. yılı münasebetiyle birbirinden ilginç etkinlikler teşkil edilmesi planlanmıştır. Bu münasebetle Türkmenistan Cumhurbaşkanı K. M. Berdimuhammedov tarafından imzalanan 6 Kasım 2009 tarihli fermana uygun olarak Türkmenistan İlimler Akademisi Marı vilayetinin icra hakimiyeti ile birlikte 7-10 Nisan 2010'da Marı şehrinde "Molla Nefes ve XIX. asırda Türkmenlerin Hayatı" mevzusunda uluslararası ilmî konferans düzenlemiştir (Asker, 2010: 13).

Molla Nefes'in Şiirleriyle İlgili Yayın Çalışmaları ve Şiirleri Üzerine

Yapılan araştırmalar, derlemeler ve incelemeler sonunda Molla Nefes'in 100'den fazla şiirinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunların üçte biri şiirleri ezbere bilen kişilerden derlenmiştir. Divanı olduğuna dair elde bilgi mevcut değildir (Aşırov, 2010: 28). Aşırov, Molla Nefes'in hayatı ve şiirleri hakkında bilgi verdikten sonra Molla Nefes'in 119 şiirini yayınlamıştır. Şiirlerin ardından, aldığı şiirlerin kaynaklarını da ayrı bir bölümde göstermektedir.

Aşırov'un bu yayını esas alarak Ramiz Asker de Molla Nefes'in şiirlerini Bakü'de 2010 yılında "Bu Mekana Gelmişem" ismiyle Giriş kısmına Molla Nefes ve şiirleriyle ilgili bilgiler vererek yayınlamıştır. Bu çalışmanın ana kaynakçasını da bu iki eser oluşturmaktadır. Verilen diğer kaynakçalar da yine bu eserlerde geçen kaynakçalardır.

Aman Kekilova, Molla Nefes'in ölmeden önce Mehmetrahim'e üç kitap ve bazı el yazmaları verdiği, kendisi ölüncüye kadar yüzünü bile açmamasını söylediği, daha sonra torunu Hocaşın tarafından çuvala konulup gömüldüğü bilgisini aktarmaktadır (Kekilov, 1957: 21).

Molla Nefes'in şiirleri ilk olarak "Ruzname-i Mavera-i Bahr-ı Hazar" adlı gazetede yayınlanmıştır. Bu gazetenin 196, 202, 205, 214, 217, 230. sayılarında "Yay İndi", "Hiç Görmedim İllerde", "Ovadan Gelin", "Tapılmaz" gibi şiirleri yer almıştır. Taşkent'te yayınlanan Türkmeneli jurnali de 1922'de çıkan üçüncü sayısında şairin "Gönlüm", "Yadıma Düştü", "Ansa" adlı şiirlerini yayınlamıştır. Onun şiirleri müstakil bir kitap olarak ilk kez 1940'ta Ahundov Gürgenli tarafından yayınlanmıştır, bu eserde şairin 27 şiirine yer verilmiştir. İkinci yayın ise 1947'de Baymuhammet Garriyev tarafından olmuştur. Bu yayında şairin 75 şiiri yer almıştır. Molla Nefes'in şiirlerini daha sonra B. Şamuradov ve O. Yazımov 1955'te yayınlamıştır. Bu eserde şairin 70 şiiri yer almıştır. 1961, 1962, 1963, 1973'te şairin şiirleri yayınlanmıştır. 1963'te ise Aşırov, Garriyev ve Kekilov tarafından bir yayın yapılmıştır, bu yayında şairin 25'i yeni, toplam 98 şiirine yer verilmiştir ve bu yayın onun şiirlerinin yayınlandığı hacimli bir eserdir (Aşırov, 2010: 10-11).

Bu yayında yer alan eserlerden bazıları Molla Nefes'e ait değildir. Bunlardan "Aşkından", "Yara Yetsem", "İkimiz", "Zibacemal", "Çıkar" adlı şiirler aslında El Yazmaları Enstitüsündeki 71. kısımda muhafaza edilen şiirlerdir ve şairi henüz tam olarak tanınmayan, on dokuzuncu asır Türkmen şairi Miskin Nefes'tir. 1947'deki yayında yer alan Püragi'nin ona aidiyeti meçhuldür, şiirlerle ilgili Tanrıverdiyev, Babayev, Övezgeldiyev, Geldiyev gibi araştırmacıların çeşitli görüşleri vardır (Aşırov, 2010: 11).

Aşırov'a göre 1947 yayınında yer alan "Gönlüm" adlı şiir de Hudaverdi Berkeliyev'in sözüne istinaden ve başka bazı sebeplerle Molla Nefes'in değildir (Aşırov, 2010: 13). Ahundov Gürgenli'ye göre bazıları "Baba Rövsen" ve "İmam Hüseyin" destanlarının Molla Nefes'e ait olduğunu düşünmektedir, ancak bu konu henüz netleştirilmemiştir ve şiirler Baba Rövsen Nurmhammet Andalip'e aittir. Türkmen edebiyatında aynı adda veya benzer içerikte farklı şairlerin şiirlerine de tesadüf edilmektedir (Gürgenli, 1939: 35).

Molla Nefes'in Mahdumkulu, Kemine, Talibi, Kätibi ile ortak şiirleri de görülmektedir. Mahdumkulu ile "Yör Bileni" şiiri ortaklık göstermektedir. Aşırov ancak bu şiirin daha çok Mahdumkulu ile ilgili olarak yayınlara alındığını ve itibarlı el yazmalarında onun ismine kayıtlı olduğunu belirterek kendi yayınına bu şiiri dahil etmemiştir (Aşırov, 2010: 15).

Molla Nefes'e ait bazı şiirler de çeşitli yıllarda Öveztagan Kätibi'nin şiirleri içinde yayınlanmıştır. Mesela bu tür şiirlerden "Kız" isimli şiiri Şamhammet Gandımov, 1997'de yayınladığı Kätibi'nin şiirleri içine dahil etmemiştir ve ön sözde itibarlı kaynaklara göre aslında Molla Nefes'e ait bir şiir olduğunu belirtmiştir. Gandımov'a göre "Agzalalık Ağır ile Yakışmaz", "Beş Gün Gelen Devranı (Bu Canı)" ve "Bu Canı Gördüm" adlı şiirler de Kätibi ile Molla Nefes'te ortaktır (Gandımov, 1997: 28, 31). Aşırov'a göre "Nazar Kılşa Dişlerine ve Sevdiğim (Güzelim)" şiirleri de bunlara eklenmelidir (Aşırov, 2010: 15). Bu şekilde birden fazla şaire ait olduğu düşünülen şiirlerin istinsah sırasında karışıklığa uğradığını veya el yazmalarda geçen şekillerinden başka, halktan derlenirken şiirleri, kaynak kişilerin söylediklerine itibar ederek farklı kişilere ait gibi almaktan kaynaklandığı da düşünülmelidir.

Nuraliyev, Samoyloviç'in derlediği 15 şiiri vermektedir. Samoyloviç'in "Agzalalık Ağır ile Yakışmaz", "Beş Gün Gelen Devranı (Bu Canı)", "Bu Canı Gördüm", "Dişlerine" şiirlerinin Molla Nefes'e ait olarak derlendiği görülmektedir (Nuraliyev, 1971: 61).

Bu şiirlerden "Beş Gün Gelen Devranı" adlı şiiri, Gandımov, Kätibi'nin şiirleri içinde yayına almıştır, Garriyev ise farklı zamanlarda Kätibi'nin şiirlerine dahil etmiş veya bazı yayınlarına almamıştır. Bu şiir, Molla Nefes'e ait olarak hiç yayınlanmamıştır.

Molla Nefes'le Talibi'nin bazı şiirlerinin de ortak olduğu görülmektedir. "Tapılmaz" şiiri ise üç şaire de atfedilmektedir, yani Molla Nefes, Talibi ve Mollamurt'a aidiyeti görülmektedir. Ancak Mollamurt'un kendi el yazısıyla yazdığı ve El Yazmaları Estitüsündeki nüshalarda "Tapılmaz" şiiri Talibi'nin adına kayıtlıdır. Enstitü'de çeşitli yazmalardan 376, 1164, 2121 numaralı yazmalarda şiir, Molla Nefes'e aittir. Enstitü'deki altı el yazmasından birinde şiir Mollamurt'a, ikisinde Talibi'ye, üçünde Molla Nefes adına kayıtlıdır ve Molla Nefes'in üslubuyla uyumaktadır (Aşırov, 2010: 25-27).

Molla Nefes ile Talibi'ye atfedilen şiirlerden biri de "Badem Kabaklarından" adlı şiirdir. Şiir, üç nüshada bulunmaktadır, üç nüshadan ikisinde Molla Nefes adına, birinde Talibi adına görünmektedir. Aşirov, şiiri Talibi'nin üslubuna daha yakın bulmaktadır ve kendi yayınına almamıştır (Aşirov, 2010: 28).

Molla Nefes'le Kemine'ye ait olduğu düşünülen "Mıdar Sana" şiiri de Molla Nefes'e ait olarak daha önce yayınlanmamıştır. Şiir, 376 ve 1010 numaralı yazmalarda Molla Nefes adına 844 ve 3 numaralı yazmada Kemine'ye kayıtlıdır. 376, 844 ve 1010 numaralı yazmalardaki şiir bire bir aynıdır, ancak 3 numaralı yazmada bazı farklılıklar vardır. Aşirov, bu şiirin Kemine'ye ait olduğunu düşünmektedir (Aşirov, 2010: 28).

Molla Nefes'le onun da selefi Mahdumkulu Feraki'nin arasında büyük benzerlikler vardır. Onların her ikisi evvelce evde kendi babalarından ders almış, sonra mollahanede, daha sonra ise Buhara ve Hive medreselerinde okumuşlar. Zaman itibarıyla aralarındaki yetmiş yıllık farka rağmen tahminen aynı program üzere tahsil almış, aynı ilmi ve edebi mekteplerde, aynı manevi iklimde ve muhitte neşvinüma bulmuşlar. Bu benzerlik onların edipliklerinde de kendini gösterir. Özellikle üç mevzu her iki sanatkar için çok azizdir: Türkmen birliği, dini-ruhani şiirler ve lirizm, ancak Molla Nefes Mahdumkulu'ndan sonra yaşamıştır (Asker, 2010: 5).

Mevzu ve tür bakımından Mahdumkulu daha geniş ve ihatalı olduğu halde, Molla Nefes'in şiirlerinde lirizm üstünlük teşkil eder. Onun aşk şiirleri, saf ve göz yaşı gibi dupduru bir çeşmeyi andırır. Bu eserler sade, ince, hazin ve samimidir, mayasını ve gıdasını halk edebiyatından, sözlü Türkmen folklorundan alır. Şairin kafiyeli bir şekilde koşma, gazel, muhammes, müseddes türlerinde kaleme aldığı eserler, özellikle Türkmen kızının fiziki ve manevi güzelliğini, saf aşkı, muhabbeti tavsif eden "Dilbera", "Nazenin", "Gözlerin", "Ayrıldım", "Ola ya olmaya", "İsteyip Güzel Yarı", "Güzel", "Kiçgine", "Tapılmaz", "Dilber", "Kız", "Dedim-Dedi" ve diğer şiirleri fark edilir (Asker, 2010: 6).

Molla Nefes'in zengin ifade tarzında "Zühre-Tahir" destanı, hususi yer tutar. Halk arasında tahminen X-XII. asırlardan beri yayılmaya başlayan, aşkın, muhabbetin ve hümanizmin ebedî ve edebî abidesi olan bu eser, Molla Nefes tarafından tamamıyla yeniden işlenerek orijinal bir hâle getirilmiş, Türkmen hayatının, ruhunun, medeniyetinin ve etnografyasının ansiklopedisi seviyesine çıkarılmıştır. Molla Nefes, destanı tam bir kuyumcu titizliğiyle parlatmış, onun temasını, kahramanlarının karakterini tekmilleştirmiş, şiirlerini yeniden yazmıştır. Buna göre de Molla Nefes denilince ilk olarak Zühre-Tahir destanı, Zühre-Tahir destanı denilince ise Molla Nefes akla gelir. 2009'da Türkmenistan'ın "Miras" Milli Medeniyet Merkezi, şairin Zühre-Tahir destanını (neşre hazırlayan Rehmanverdi Kodarov) neşretmiştir (Asker, 2010: 13).

Zühre-Tahir (Tahir ile Zühre), Türk dünyasının ortak halk hikâyelerinden biridir. Hikâyenin Azeri, Türkmen, Özbek ve Anadolu vd. varyantları mevcuttur. Zühre-Tahir (Tahir ile Zühre) Türkmen halk hikâyelerinin içinde en önemlilerden biridir. Hikâyenin halk arasında masala dönüşmüş biçimleri de mevcuttur. Klasik Türkmen edebiyatının büyük temsilcilerinden olan Molla Nefes, Zühre-Tahir anlatılarından etkilenerek, bir kısım değişikliklerle hikâyeyi yeniden yazmıştır. Molla Nefes masal metnini oldukça süslemiş ve genişletmiştir, hatta metne kahraman olarak dahi girmiştir. Geleneksel halk hikâyelerinde kavuşma çoğunlukla gerçekleşmezken, Molla Nefes âşıkları diriltip, kavuşturmuştur. Molla Nefes'in bu eseri yeniden işleminin ardında yatan asıl sebep, şairin sanatkârlığını ve belagatini gösterme tutkusudur. Molla Nefes'in ölümünden yetmiş yıl sonra milli ruhu canlı tutma adına Hocanefes Çarıyev, şairin hikâyesini piyese dönüştürür (Gökçimen, 2010: 32, 42, 43). Molla Nefes, Zühre - Tahir hikâyesini Türkmen kültürüyle donatarak yeniden kaleme almıştır. Şair, hikâye içinde önemli bir görev yükleyerek kendini de dâhil etmiştir. Türkmen hikâyeleri arasında yer alan "Molla Nefes'in yeniden yazdığı metinde son derece önemli noktalar mevcuttur. Bunların başında şairin eserinin hem anlatıcısı hem de kahramanı olması gelir. Aslında Molla Nefes'in eseri, bir çeşit Dede Korkut geleneğinin yeniden canlandırılmasıdır. Tıpkı Dede Korkut gibi davranan Molla Nefes eserde hem akıl verir hem ad koyar. İki âşiğa sabrı tavsiye eder. O, bir bilge kişi vasfıyla karşımıza" (Gökçimen, 2010: 32-44) çıkar. Türkmen şairi, eserini diğer varyantlarından ayrıcalıklı kılarak işlemiştir. O, Zühre - Tahir hikâyesini halk anlatılarından derlemiş (Garrıyev, 1978: 47) kendisini ve Bossantaç adlı eşini de eserine dahil ederek yeniden yazmıştır (Mametyazov, 1998: 41; Gökçegözoğlu, 2015: 427).

Molla Nefes'in şiirlerinin büyük ekseriyeti bize kadar ulaşmamıştır. Özellikle geçen asrın 20-30. yıllarında Sovyetlerde Türk aydınlarına karşı yürütülen kanlı baskılar, Türk tarihine, medeniyetine, kültürüne vurulan darbeler birçok sanatkârimiz gibi Molla Nefes'in bize kadar ulaşmasını etkilemiştir. Sovyet Bolşevik ideolojisi ile ziddiyet teşkil eden bir çok eserin neşredilmemesi, gizlenmesi, günyüzüne çıkarılmaması, hatta yakılması ile neticelenen bu tavidan Molla Nefes de nasibini almıştır. Puşkin'in "Kafkas, teslim ol, üstüne Yermolov geliyor" mısrası Bolşevik kılığına giren Velikorus şovenizmine ne kadar hoş gelmişse, Molla Nefes'in, Çolpan'ın, İlbek'in, Batu'nun, Mağcan'ın, Almas Yıldırım'ın, Ahmet Cevat'ın milli şiirleri onu o kadar rahatsız etmiş, huzursuzluğa sebep olmuştur. İşte bundan dolayı Molla Nefes'in içtimai, siyasi lirizminin, milli azatlık ve vatanperverlik mevzusunda yazdığı eserlerinin üstünden Sovyet devrinde sükûtle geçilmiştir. Onun dinî, didaktik içerikli şiirleri de aynı akıbete uğramıştır (Asker, 2010: 13).

Bundan başka, Molla Nefes'in bazı şiirleri başka şairlerin, özellikle "Sayadi, Miskin Nefes, Mahdumkulu, Kemine, Talibi, Molla Murat, Kâtibi" ve başkalarının adına kayıtlıdır. Onun ilk şiir kitabı, 1940'ta (toplam 27 şiir) neşredilmiştir. 1947'de yayımlanan kitapta 75 şiir, 1955'te çıkan kitapta ise yaklaşık 70 şiir verilmiştir. 1961, 1962, 1963 ve 1973'lerde de neşrolunan kitaplara şairin edebî geleneğinin Sovyet ideolojisi ile anılan küçük bir kısmı dahil edilmiştir (Asker, 2010: 13).

Molla Nefes'in şiirlerinde sevgi teması önemli bir yere sahiptir. Bu şiirlerde onun şairane söyleyişi kendini hissettirmektedir. "Guba Gazım", "Beri Gel", "Harı Bilen", "Gözlerin", "Ansa", "Ner Gezgin" şairin okurun ruh dünyasında güçlü bir tesir uyandıran şiirlerindedir. Şairin bazı şiirlerinde kendi devrinin şaşalı vakarına yer verilmektedir. Bunlarda halkın bağımsızlığı, birlik ve beraberliği hususunda gayretlendirmeler söz konusudur. Molla Nefes, kendi devrinin tarihi şahsiyetlerinden Garaoğlan Han'a ithafen yirmiye yakın şiir yazmıştır. Bu da devrinin siyasi olayları, içinde bulunulan savaş hali ve çalkantılarla ilgilidir. Molla Nefes, "Gelen Çağları" adlı şiirinde Garaoğlan Han'ın her derde deva olduğunu böyle mertlere canının kurban olduğunu belirtmektedir (Aşırov, 2010: 28).

Şark poeziyasına has olan mahlas ve benzetmeler, mecazlar sistemi umumen Molla Nefes'in şiirlerine hâkim olsa da, şairin söyleyiş tarzı birçok hâlde oldukça orijinal ve yenidir. Özellikle onun kafiyeli koşma ve muhemmesleri kendi lirizmi ile insanı hayrete düşürür (Asker, 2010: 6). "Firakından" adlı şiirinde sevgilinin aşkından yandığını, başkasına bakamayacağını, kendisinin goncaya konmuş bir bülbül olduğunu söyleyerek sevgilisinden kendisini kovalamamasını arzu eder. Onun ayrılığıyla ilgili düşüncelerini de şöyle dile getirir:

Dilber, ýazaram waspıñ,

Ýandım ki pırakıñdan.

Men teşnâni köýdürme,

Mey ber ki dodakıñdan.

Ýar kamatı ar-ardır,

Ruhsarı onuñ zerdir,

Älem ki münewwerdir

Göwsüñdäki akıñdan (Aşırov, 2010: 52).

Baştan başa abartma, pekiştirme, küçültme eki olan -gine (-cık, -cik, -cığaz, -cüğez) ile kaleme alınmış orijinal "Kiçigine" şiiri okuyucuyu meftun eder (Asker, 2010: 6) Altı beşlikten

oluşan bu muhammeste şair, kendisini aşkından yakan, yaman kahırlı, hoş tekellümlü, kara kaşlı, kaşı keman gibi, inci dişli, gonca ağızlı bir sevgili tasavvur eder:

Meni ışkında yakan, kahrı yaman kiçgine
Hoş tekellümginesi şowhu-ziban kiçgine
Kaşı eswetginesidir misli keman kiçgine
Dişi düür, lebginesi gunçayı-dahan kiçgine
Elhusus yakdı meni, ol narı-suzan kiçgine
Giribän bagginesige, üzübän gülginesin,
Guruban damginesin, sayt bilbilginesin,
Dökübän yüzginesige zülfi-sünbülginesin,
Gäh gısıb lebginesin, gäh açıp golginesin,
Saldı meniñ sınamga dağı-nuhan kiçgine (Aşırov, 2010: 119).

Veya bu bendin poetik mükemmelliğine, güzelliğine dikkat edelim (Asker, 2010: 7):

Tıg-ı peykamuñdan bagrım dilindi,
Razı men, öldürseñ janım al indi,
Kara zülpüñ yüzde yüz-yüz bölündi,
Her zülpüñ yüzünde yüz para köñlüm (Aşırov, 2010: 104).

Şairin muhabbet şiirleri de içerik ve biçimce fark edilir. Mesela, Molla Nefes'in kendi üstadı Mahdumgulu'nun bir şiirine yazdığı bu nazire de onlardan biridir (Asker, 2010: 7):

Çagırdı, kişi goýdu. "Gaşıga baray" diydim.
Diýdi ki: "Nedir kesbiñ?" "Gullukda duray" diydim.
Perde birle sözleşdi. "Aç yüzüñ, göreý" diydim.
Diýdi ki: "Ne geltürdiñ?" "janımnı berey" diydim.
Diýdi: "Bu ne diwana?" Diýdim: "Saña perwana".
Diýdi: "Saña görmek yok, jan tende amanatdır" (Aşırov, 2010: 144)

Şairin aşk şiirleri de hem içeriğine, hem de biçimine göre çeşitlilik göstermektedir. Onun "Bu Mekana Gelmişem" adlı şiiri ise kendi orijinallğine göre dünya şiirinde misli olmayan bir şaheserdir. Bu eserde aşk, en yüksek poetik seviyede ulvileştirilmiş, hatta

ilahileştirilmiştir. Molla Nefes lirizminin zirvesi olan bu eser üzerinde biraz geniş bir şekilde durmakta ihtiyaç var. Müseddes türünde aaaaba, cccda, ssssta üzere yazılan şiir altı mısralık 34 bentten ibarettir. Serbest olan her beşinci mısra ikiye bölünerek kendi arasında kafiyelenir ki bu da güzel bir şiiriyet oluşturur. Muhabbet ilahisi olarak adlandırılan bu şiirin aşağıdaki hususiyetlerini kaydetmek mümkündür (Asker, 2010: 7):

1. Manzumenin kahramanlarının büyük ekseriyeti dini görünüştedir. Onların arasında Allahı (eserde aynı zamanda başka adları ile Mevlam, Rahman, Murtaza pirim adları ile yad edilir), melekleri (Cebrail ve Azrail), peygamberleri (İbrahim, Hıdır, İlyas, Davud, İsa, Yakub, Eyub, Lokman, Yusuf, Süleyman, sahib-ahir-ez-zaman Mehdi), melekleri (ad ad gösterilmese de) görürüz;

2. Manzumenin bazı kişileri İslam dinine mensup tarihi şahsiyetlerdir. Burada Muhammed peygamberi (eserde Emin adı ile verilir), onun dört ashabından üçü (Ömer, Osman, Ali) ve Veysel Karani, büyük mutasavvıf şair Hoca Ahmet Yesevi iştirak ederler;

3. Bunlardan başka, manzumede bazı mitolojik, efsanevi ve tarihi şahsiyetlerin, bu cümleden dinde büyük yeri olan 360 erenin, Süleyman'ın hanımı Bilkeys'in, Yusuf'un sevgilisi Züleyha'nın, Mecnun'un ve Ferhat'ın, Harun'un ve Hatem Tain'in adları geçmektedir.

Manzumenin teması oldukça sadedir ve merkezinde şairin sevgilisi vardır. Bu benzersiz dünya güzelini gören bütün melekler ve peygamberler ona vurulurlar. Yeryüzünde bir karışıklık olduğunu gören Allah, gazaplanarak Azrail'i onun canını almaya gönderir. Lakin ölüm meleği kızı görünce "Can vermeye gelmişem" der ve verilen emri unuttur. Yakub, Yusuf'u, Yusuf, Züleyha'yı, Süleyman, Bilkeys'i hatırından çıkarır. Ali'nin Zülfükar'ı elinden yere düşer. Bütün dertlerin dermanı Lokman, o kızıdan derman almak için yalvarır. Allah, bu defa Cebrail'i gönderir. O da gördüğü manzara karşısında hayrete düşer ve âşıklar kervanına katılır (Asker, 2010: 8):

Jebraýıl nazar salsa, gapıl oturmuş Osman,

Beýhuş, ýerde deprener Hıdır, İlyas, Süleyman.

Ýusup, Eyýup erenler, Ýakup, Dawut, hem Lukman,

Weýs, Ahmet Ýasawı, İbraýım tartıp arman,

İsa harın unudıp,

Bir dilberi ýat edip,

Diýrler: "Işk ýandırdı, hak, lerzana gelmişem" (Aşırov, 2010: 264).

Sonunda Allah kendisi vaziyeti yerinde tedkik etmek için lamekandan yer yüzüne gelir ve kızı görerek kendinden geçer. Kız bildirir ki o, Molla Nefes'in yâridir. Eserin son parçasında şair şöyle yazar (Asker, 2010: 8):

*Sırdı sünbül saçların nâzli dilber yüzünden,
Gün tutulup, bu âlem şöhle aldı gözünden,
Möwlam taket getirmän, gitdi şol dem özünden,
Diýdi ýarım: "Hak aşık dänebilmez sözünden,
Hökmü röwan Biribar,
Men Nepese hırıdar,
Bir şol diýib ozaldan, bu mekana gelmişem"
Çıkdi su-ýi asmana gijeler çeken ahım,
Aşna boldı jenana, nazar kılıñ hudahım,
Erse Hakiñ alnında bolmaz meniñ günähim,
Magşuk barın saklayır, ışk mukaddes penahım,
İnsan Nefesiñ yarı,
Külli âlem kararı,
Men andalıp hoşbagt, nov reyhana gelmişem (Aşırov, 2010: 267).*

Molla Nefesin vatandaşlık, vatanperverlik şiirleri de kendi millî ruhuna göre dikkat çeker. Aynı devirde Türkmenistan'ı, böylece de bütün Türkistan'ı istila etmeye çalışan Çar Rusya'sına, ara sıra baş veren İran hücumlarına karşı mübarezede kendi sazı sözü, hatta silahıyla iştirak eden Molla Nefes'in böyle savaşların birinde yaralanarak şehit olduğu hususunda rivayetler de vardır. O, ana vatani, yurdu yiğitlikle koruyan Türkmen serdarlarının, hanlarının, beylerinin rüşünü terennüm etmiş, savaşçıları coşturmuştur (Asker, 2010: 9).

Şairin Karaoğlan, Kacarbay, Övezmurad Han, Mir Mehmet Han ve diğer belli başlı önderlerin şanına hasrettiği yirmiden fazla şiir, milleti birliğe çağıran koşmalar, buna örnektir. Bunların arasında "Yetişsin", "Serdarı", "Berkarar Olsun", "Karaoğlan", "Gelen Karaoğlan", "Geldi", "Beyler", "Daim", "Sutnanıdır" şiirleri de önemlidir (Asker, 2010: 9).

Şairin fikrinde, ülkeye, memlekete kabiliyetli, akıllı önderler lazımdır. Kendi üstadı Mahdumkulu gibi sazı sözü ile Türkmen birliği uğrunda mübareze eden Molla Nefes, "Yaraşmaz" şiirinde yazmıştır (Asker, 2010: 9):

*Agzıbirlik gerek döwletli ilat,
 Agzalalık ulug ile ýaraşmaz,
 İş ötgen soň kılıb ah ile bidat,
 Soňundan efganı nala ýaraşmaz.
 Hana ilat gerek, ile ser gerek,
 İl bähbidin bilen şiri ner gerek,
 Her söhbetiň teni reňi bir gerek,
 Bir mejlis içinde ala ýaraşmaz (Aşırov, 2010: 226)*

Molla Nefes, Türkmenlerin Karaoğlan Han, Övezmurad Han, Mir Memmed Han gibi önderlerini vasfetmekle mehz ağı birlik meselesini gündeme getirir, bu düşüncüyü ortaya sürer (Asker, 2010: 9):

*Gazap bilen çıkıp Mämmedemin Han,
 Serahsı, Marını kıldı diýp egsan,
 Ýene insap edip, bolup mähriban,
 Din ıslama kuwwat berdigin diýrin (Aşırov, 2010: 218).*

*Öwezmirat han hojamiň waspı maña dessandır,
 Alla nazarı düşgen merdanaýı messandır.
 Meýdana giren sagat hem şirdir, hem arslandır,
 Ähli-hojalar hanı, serkerdeýi soltandır,
 Dağlarda salgan ýolu Perhat oña hayrandır (Aşırov, 2010: 210)*

*Bizden salam bolsun Karaoglan hana,
 Owal ahır kadir subhan yetişsin.
 Hökmüň jarı kalsın ýagıtı jahana,
 Maşrıkdan magrıba rowan yetişsin (Aşırov, 2010: 168)*

Bazı şiirlerinde yalnız Türkmen birliğinden değil, aynı zamanda Türk İslam birliğinden söz eden Molla Nefes, "Cihana Geldi" şiirinde komşu Harezmi'den seksen binlik bir ordunun Türkmen ordusuna yardıma geldiğini sevinçle haber verir:

Harezmi şehrinden seksen min leşker,

Mämmedemin handan nişana geldi. (Asker, 2010: 10)

Molla Nefes'teki bu milli Türk şuuru, onda çok erken çağlarda, yani genç yaşlarında uyanmış, Buhara ve Hive'de okuduğu zaman daha da muhkemleşmiştir. O, burada Türk dünyasının Hoca Ahmed Yesevi, Fuzuli, Nesimi, Nevayi, Mahdumkulu gibi büyük şahsiyetlerin eserleri ile terbiye olunmuş, Türk tarihini öğrenmiştir. Şair sonraları demek ki Türk topraklarının ekseriyetini gezmiş, canı, kanı, dili, dini bir olan kardeşleri ile yakından tanışmıştır. Molla Nefes'in eserlerinde uçsuz bucaksız Türk ülkelerinin, şehirlerinin, boylarının adı geçer. Mesela, aşağıdaki şiirde Türkistan'ın coğrafyası görülür (Asker, 2010: 10):

Okda, Mañğışlakda, deñiz derýada,

Kokant özbeginde, gedada, şada,

Gunduz, Serpul, Samarkantda, her jayda,

Lebabda, Çärjevde, hem Buharada,

Miyankälde, atım durdu şol jayda,

Akja, Şıbırganı gezdim piyada (Aşırov, 2010: 150).

Molla Nefes, tanınmış âşık ve şair gibi bütün Orta Asya'yı ve Kafkas'ı gezerek düğün ve derneklere katılmıştır. Onun şiirlerinde "Çercov, Serahs, Murkala, Mürkab, Marı-Şahi-cahan, Ürgenc, Semerkant, Buhara, Endican, Harezmi, Kandahar, Kabil, Herat, Astarabad, Hemedan, İsfahan, Horasan, Tahran, Kazvin, Şam, Bağdad" şehirlerinin, hatta "Mısır, Irak, Rum, Firenk" ülkelerinin adı geçer. Tabii ki bu coğrafi mekânların bir kısmının adı poetik ihtiyaca göre zikredilmiştir. Lakin onun Azerbaycan'da olduğu hiç bir şüphe doğurmamaktadır. Şair bir şiirinde şöyle yazmaktadır (Asker, 2010: 11):

Töwriz diyarında bolmuşam sayyat,

Häzirbaýjan şährin gezdim atba-at (Aşırov, 2010: 148).

Demek ki, büyük Türkmen şairi Odlar yurdunu da gezmiş, buradaki şair ve sanatkarlarla görüşmüş, Azerbaycan edebiyatı hakkında ilave malumatlar almıştır.

Şairin içtimai, siyasi içerikli şiirleri sayıca çok olmasa da, muhtevaca derin ve değerlidir. Bu eserlerde haksızlığa, adaletsizliğe karşı itiraz, dünyanın gidişatından şikâyet motifleri güçlüdür. Mertliğe, kişiliğe, insanlığa büyük kıymet veren şairin hayat felsefesi şöyledir: "Kırk yıl tırsak gibi gezmektense, bir yıl yiğit gibi gezmek daha iyidir". Onun "Yiğit

Gibi Gez", "Ayrıldım", "Gelmişem", "Haber ver", "Var iken", "Olar", "Baş olar", "Vaktidir" adlı şiirlerinde sosyal motifler güçlüdür (Asker, 2010: 11).

Mesela, o, "Añsa" şiirinde insana has olan açgözlülüğü keskin şekilde tenkit eder (Asker, 2010: 11):

*Harsıdünyä söyler teññäni, malı,
Bir gün bitap bolup, gitse mejalı,
Dönüp-deprenmege bolmasa halı,
Galar garısına, pul sesin añsa* (Aşırov, 2010: 33).

Molla Nefes de diğer muasırları gibi bu dünyanın ebedi olmadığını vurgulamış, bu fani âleme inanmamayı tavsiye etmiştir (Asker, 2010: 11):

*Dünyä panı saray, baki jay degil,
Müñ yıldız jem olsun, dogan Ay degil,
Dünyä yalan, her harıslar han degil,
Her yerde seýraniñ lälezar olsun* (Aşırov, 2010: 166).

Mütefekkir şair başka bir şiirinde dünyayı ummana, insanı yüzücüye benzeterek takvalı adamların bu deryadan cevher ve inci, aslında iman, cahil adamların ise ancak kara taş yığdığını ifade etmiştir (Asker, 2010: 12):

*Adamzat bir guwwas, dünyä bir derýa,
Dünyä gelen bu derýaga duş bolar.
Kimler hasıl eyler göwheri-iman,
Kimsäniñ yığıdğı gara daş bolar* (Aşırov, 2010: 232).

"Nazarın Salan Gönlüm" adlı şiirinde ise şair devrandan, zamaneden, insanlardan şikayetini şu şekilde dile getirmiştir (Asker, 2010: 12):

*Galmadı baylarında bu hayr ile sahawat,
Pakırlarda yok erdi hem sabr ilen kanagat,
Hatınlarda heya yok, şermendeýi kıyamat,
Patışada adil yok, kemdir derwüşde tagat,
Tutmazlar Hak kelamın säher sagatmasagat,*

*Oýan, eý adam oglu, ýatgaýmı sen parahat,
Zibanda zähr ezildi, ýokdur şirin lezakat,
Dostlar birbirge duşman kıyamatdan alamat,
Haçan tapar miradım, barçadan galan könlüm (Aşırov, 2010: 236).*

Molla Nefes, "Vaktidir" şiirinde bir filozof gibi kendine, aslında insanlara manalı öğütler verir, daima hak tarafında durmayı, merdane olmayı, debdebeden uzak kalmayı, sade, ancak imanlı hayat sürmeyi tavsiye eder (Asker, 2010: 12):

*Eý köñül, pendim saña: merdana bolsañ, waktıdır,
Örtenip Hak şemgine perwana bolsañ, waktıdır.
Gayrı-haknı terk edip, bigäne bolsañ, waktıdır,
Jindeýi-fakrın geýib, diwana bolsañ, waktıdır,
Jan çekip jepbarıña, janana bolsan, waktıdır (Aşırov, 2010: 255).*

Molla Nefes'in edipliğinde dini şiirler de mühim yer tutar. Şairin Allah'a, Muhammed peygambere hasrolunmuş "Eden Celil", "Gördüm", "Muhammed", "Feda Eyledi" gibi şiirleri dikkat çeker (Asker, 2010: 12).

İslam dininin banisi Resulullah'ın hayatından bazı epizotları kaleme alan şair, otuz dörtlükten oluşan oldukça uzun sayılabilecek "Feda Eyledi" adlı şiirinde peygamberin kendi ümmeti namına çok azaba düşer olduğunu, gece gündüz ümmetin derdini çektiğini ifade etmiştir, şiirin devamında peygamberin ümmetini ne kadar sevdiği de dile getirilmektedir:

*Sungatın owwal Muhammet Mustapa
Ummatım diýp janın pida eýledi
Rozi-şeb bidarlaý cekeyde jepa
Säher waktı Alla (neda eýledi) (Aşırov, 2010: 243).*

"Muhammet" adlı şiirinde de Molla Nefes'in dinî konulara değindiği, Hz. Muhammet'le ilgili onun dünyaya temiz bir gevher gibi geldiğini, cihanı aydınlattığını dile getirmektedir:

*Dünyä geldi-geçdi päkize göwher
Tufaylından jahan boldı münewwer
Meleýi min farah sururı-anbar
Jahan bazarına saldı Muhammet (Aşırov, 2010: 240).*

Kaya, Molla Nefes'in şiirini: "Üstat şair olmak, kolay değildir. Bir şairin, büyüklüğünü, kudretini belirleyen bazı kriterler vardır. Bunlar; şiirdeki ses, musiki, üslup, mana ve lafız sanatları, vezin ve kafiye yapısı, engin duyular ve orijinal buluşlardır. Meseleye bu açıdan baktığımızda Molla Nefes'in bu özellikleri taşıdığını görürüz. Molla Nefes şiirlerini farklı kalıplar içinde vücuda getirmiştir. Sanatçının yenilikler ve farklılıklar araması, onun şairlik hassasiyetini ve gücünü gösterir. Nitekim gerek yukarıdaki şiirlerde, gerekse görme imkânı bulabildiğimiz diğer şiirlerinde Molla Nefes, bilinen kalıpları kullanmakla beraber farklı kalıplar da kullanmış, farklı söyleyişler içine girmiştir." (Kaya, 2010: 6) şeklinde değerlendirmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada sonuç olarak 19. asır Türkmen Edebiyatının önemli isimlerinden Molla Nefes'in hayatı, şiirleri, onunla ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Molla Nefes'in 119 şiirinin olduğu, diğer Türk lehçelerinden bazılarına şiirlerinin aktarıldığı, diğer Türk devletlerinde onunla ilgili çeşitli yayınlar ve çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Bu büyük Türkmen şairinin şiirlerinin hâlihazırda Türkiye Türkçesine aktarılmadığı, şairle ilgili değerini ortaya koyacak kadar akademik çalışmaların yapılmadığı görülmüştür. Molla Nefes, beyit, bent, dörtlük, beşlik nazım birimlerini kullanmaktadır. Özellikle aşk ve sevgiyle ilgili şiirlerinde lirizm ve coşkunluk hâkimdir, ancak yer yer didaktik özellikler gösteren şiirleri de vardır.

Kaynaklar

- ASKER, R. (2010). *Molla Nefes, Seçilmiş Eserleri*. Bakü: MBM.
- AŞIROV, A. (2010). *Bu Mekana Gelmişem*. (Adapte eden ve ön sözün yazarı, Ramiz Asker) Bakı: MBM.
- AŞIROV, A. (2010). *Molla Nepes*. Aşgabat: Türkmen Devlet Neşriyatı.
- AŞIROV, N., GARIYEV, B. ve KEKİLOV, A. (1963). *Molla Nepes (Lirikası ve Zühre-Tahir Destanı)*. Aşgabat: TSSR YA Neşriyat.
- BABAYEV, D. (1961). *Yine-de Puragı Goşgusu Hakında (Tekrar Furagı Şiiri Hakında)*. *Edebiyat ve Sanat Gazetesi*, 8 Haziran.
- GANDIMOV, Ş. (1997). *Kätibi, Goşgular (Katibi, Şiirler)*. Aşgabat: TMGI-1997.
- GARRİYEV, B. (1947). *Molla Nepes, Lirikası*. Aşgabat: Türkmen Devlet Neşriyatı.
- GÖKÇEGÖZOĞLU, A. (2015). Zühre - Tahir Hikâyesinin Türkmen ve Kumuk Varyantlarının Epizotlarına Göre İncelenmesi. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 54.
- GÖKÇİMEN, A. (2010). Mollanepes'in Zöhre Tahir Hikâyesi'nin Metinlerarası Bağlamda Yeniden-Yazımı. *Journal Of Kafkaz University, Philology and Pedagogy*, 29, 1.
- GÜRGENLİ, A. (1939). Türkmen Klassik Şahırı-Molla Nepes ve Onun Dörediciliği (Türkmen Klasik Şairi ve Edebiyatı). *Sovyet Edebiyatı Dergisi*, 5.

GÜRGENLİ, A. (1940). *Molla Nefes, Lirik* (Saýlanan Goşgular-Seçilmiş Şiirler). Aşgabat: Türkmen Devlet Neşriyatı.

<http://www.yagmurdergisi.com.tr/archives/konu/19-asir-turkmen-sairi-mollanepes> Erişim tarihi: 03.06.2016.

KARAHANOV, A. (1922). Türkmen Şahyrlary Türkmen Şairleri). *Türkmeneli Dergisi*, 3.

KAYA, D. (2010). “Diydim Diydi” Şiir Söyleme Geleneği Bağlamında Molla Nefes’in Şiirleri. *Mollanefes ve XIX. Asır Türkmen Edebiyatı Sempozyumu*, 7-10 Nisan.

KEKİLOV, A. (1957). *Mollanepes*. Aşgabat: Türkmen Devlet Neşriyatı.

NURALİYEV, D. (1971). *Akademik A. N. Samoyloviç Türkmen Edebiyatı Hakkında* (Akademişyen A. N. Samoyloviç Türkmen Edebiyatı Hakkında). Aşgabat: İlim Neşriyatı.

ŞAMURADOV, B. ve YAZIMOV, O. (1955). *Molla Nefes, Lirik*. Aşgabat: Türkmen Devlet Neşriyatı.

TANRIVERDİYEV, H. (1960). Puragi Şihri Hakkında (Füragi Şiiri Hakkında), *Edebiyat ve Sanat Gazetesi*, 17 Mart.